

УДК: 336.012.23

Євтух Олександр,
доктор економічних наук, професор,
Луцький інститут розвитку людини університету «Україна»,
кафедра фінансів, права та бізнесу,
м. Луцьк, ORCID ID: 0009-0006-0090-9953
e-mail: 80808.alex@gmail.com

<https://doi.org/10.29038/2786-4618-2024-01-78-87>

ФІНАНСОВИЙ АСПЕКТ БАГАТСТВА ЛЮДИНИ І НАЦІЙ

Стаття присвячена важливим проблемам: у чому полягають витoki багатства і нерівності людей, чому деякі нації занепадають, а інші збагачуються?

В статті розглянуто підходи вчених різних країн, щодо їх відповідей на питання сьогодення та обґрунтування ними висновків.

Обґрунтовано, що причин багатства було і буде багато, і вони завжди пов'язані між собою. Природа ж багатства залишається одна: прагнення людей до створення та обігу вартості з метою задоволення своїх потреб і потреб природи. Проведено дослідження з використанням закону вартості та фундаментальних положень теорії фінансів, яке показало, що довіра та відповідальність між людьми, державою та природою були і є основним принципом багатства.

Окреслено, що довіра і відповідальність є проявом світогляду людини, коли людина не тільки розуміє необхідність бути довірчою і відповідальною, а і відчуває таку необхідність.

В статті проаналізовано проблеми збільшення багатства в Україні та висвітлено шляхи його зростання. Зроблено спробу наукового прогнозу росту багатства людства в інформаційну епоху.

Ключові слова: багатства, закон, вартість, економічні відносини, довіра, відповідальність, кредит, гроші, зобов'язання, фінансові інструменти, інформаційна епоха, цифрові технології.

Yevtuh Alexander,
Professor, Ph.D. in Economics,
Lutsk University Institute of Human Development "Ukraine",
Department of Finance, Law and Business
Lutsk

THE FINANCIAL ASPECT OF THE WEALTH OF PEOPLE AND NATIONS

Introduction. The article is devoted to important problems: what are the origins of people's wealth and inequality, why do some nations decline and others become richer?

The purpose of the article. The purpose of the article: on the basis of a systematic approach to problems and a new interpretation of the basic law of value, the principle of its growth, and the fundamental provisions of the theory of finance, to shed light on the nature of the wealth of mankind.

Results. The article examines the approaches of scientists from different countries, regarding their answers to today's questions and the substantiation of their conclusions. On the basis of a systemic approach, the nature and causes of the wealth of people and nations were investigated, and the contribution of scientists to the solution of existing problems was analyzed.

It is substantiated that there were and will be many reasons for wealth, and they are always interconnected. The nature of wealth remains the same - the desire of people to create and circulate value in order to satisfy their needs and the needs of nature. A study was conducted using the law of value and the fundamental provisions of the theory of finance, which showed that trust and responsibility between people, the state and nature were and are the basic principle of wealth.

It is outlined that trust and responsibility are a manifestation of a person's worldview, when a person not only understands the need to be trustworthy and responsible, but also feels such a need. Trust and responsibility, as a manifestation of human consciousness, is formed by many factors: geographical, climatic, political, national, family, pedagogical, psychological, spiritual, as well as education, availability of natural resources, technological progress, legal and moral norms, and others

The article analyzes the problems of increasing wealth in Ukraine and highlights the ways of its growth. An attempt was made to make a scientific forecast of the growth of the wealth of mankind in the information age.

Conclusions It is proven that during the transition to the information age, which has already begun, the worldview of the population of the countries and the world scientific paradigm are changing, which creates for scientists a new foundation for researching the problems of wealth development. However, the nature of wealth remains the same: trust and responsibility between people and man towards nature. Trust-responsible relationships are a manifestation of a person's worldview.

Keywords: wealth, law, value, economic relations, trust, responsibility, credit, money, obligations, financial instruments, information age, digital technologies.

Постановка проблем та їх значення. Питання: «Як бути багатим?», «У чому причини багатства?» із древні турбували людство. Пересічні люди намагалися знайти багатство зовні як скарб або умови, що сприяють йому. Деякі з них питались знайти то джерело, що робить людей або державу заможними. Цим питанням займались й вчені.

Проте більш широке наукове обґрунтування рішення дана проблема починає набувати лише у період поширення товарно-грошового обігу та розвитку економічної науки. В XVII-XIX ст. вчені, що досліджували різні економічні проблеми, все більше та більше торкались питань багатства.

С. Булгаков на початку XX ст. писав: що «на факті багатства, яке є особистим надбанням окремих індивідуумів, груп, класів і народів, базується політична економія та наукова феноменологія господарства, і цим вихідним орієнтиром визначається коло її інтересів» [1; с. 282]. Пізніше А. Маршал у своїй праці «Принципи економічної науки» відзначив, що «економічна наука з одного боку досліджує багатства, а з іншого-людину»[2;с.56].

Сьогодні проблеми багатства: у чому полягають витoki багатства і нерівності, чому деякі нації занепадають, а інші збагачуються, на думку багатьох сучасних вчених економістів були і залишаються основними, і дуже актуальними[6;7;8].

Мета і завдання статті. Мета: На основі системного підходу до проблем і нової трактовки основного закону вартості, принципу її зростання, та фундаментальних положень теорії фінансів висвітлити природу багатства людства.

Завдання:

Провести аналіз попередніх досліджень вчених різних країн та доповнити їх результати новими обґрунтованими висновками.

Проаналізувати проблеми збільшення багатства в Україні та висвітлити шляхи його зростання.

Зробити спробу наукового прогнозу росту багатства людства в інформаційну епоху.

Аналіз досліджень і публікацій. У чому ж полягає природа і які основні причини багатства людини і націй виявили вчені? Аналіз основних наукових праць з кінця XVIII ст. свідчить, що причини багатства в різних краях і в різні часи були різні. Найбільш фундаментальне дослідження в свій час по цьому питанню надав А. Сміт у своєї видатної праці «Дослідження про природу і причини багатства народів». Сміт зробив висновок, що багатства нації визначається «по-перше, здібностями, вмінням та кмітливостю, з якими застосовується праця народами, а по-друге, відношенням тих, які зайняти корисною працею і числом тих, які ей не зайняти.»[3;с.17].

Наступні дослідження показали, що на рівень багатства впливають клімат, наявність корисних копалин та інші природно -географічні умови. Так А. Маршал відзначав, що народи, які мешкають у місцевості з дуже спекотним або з дуже холодним кліматом, менш придатні до продуктивної праці. « Жаркий клімат, -на думку англійського вченого, руйнує енергію людини. В більш прохолодному кліматі природа створює умови, які стимулюють людську енергію»[2;с.145]. Зрозуміло, що А. Маршал доповнює дослідження А. Сміта своїм вмінням бачити взаємозв'язок між здібностями людини і кліматом, а також між здібностями та обмеженістю ресурсів. В цьому ми можемо побачити спробу вчених обґрунтувати багатства англійців в XVIII-XIX ст.

На думку німецького вченого М. Вебера, протестантська етика зробила населення Західної Європи і, перш за все Німеччини, більш заможними[4]. О факторе реформаторства в розвитку багатства писало не мало вчених, серед яких був і А. Маршал[2]. Протестантизм, на думку цих вчених, сприяв росту працездатності населення та залучав до продуктивних відносин багатьох людей.

Дослідження економічної історії звертає нашу увагу на те, що в країнах з обмеженими природними ресурсами при певних свободах у населення з'являється прагнення і вміння до найбільш ефективного їх використання. Прикладом цього може бути англійський феномен введення господарства, що виник у світовій економіці в XVII-XVIII ст., а також досвід Японії та Південної Кореї в XX ст.

В той же час необхідно відзначити, що в світі існують країни, мешканці яких демонструють високу продуктивність праці в різних кліматичних умовах і при наявності значних природних ресурсів. Ярким прикладом цього є Сполучені Штати Америки. На думку німецького економіста Л. Брентано, американське економічне чудо стало можливим завдяки тому, що американці ефективно використовують ресурси і, перш за все, трудові[5]. Брентано відзначав, що низький рівень продуктивності праці в Російській імперії в кінці XIX початку XX ст. був обумовлений дешевою робочою силою, яка знаходилась в царській імперії. В той же час, в США було недостатньо трудових ресурсів, що обумовили швидкий технічний прогрес в цієї країні. На думку сучасних дослідників С. Коена і Д. Делонго, прагнення американців до технічного прогресу залишається і понині, що є основною причиною багатства США та її громадян.[6].

На думку же професора Браунського університету Г. Оеду, джерелом багатства країн є, перш за все, доступ до освіти широких верств населення, а також застосування ним отриманих знань при використанні сучасних технологій [7].

Одночасно два професора з США Д. Аджемочку і Р. Джейн відкидають «географічну, кліматичну, ресурсну, культурологічну та освітянську гіпотези багатства». Вони в своїх дослідженнях намагаються довести, що причиною багатства країн та їх населення є наявність політичних та економічних свобод громадян в державі, а також їх рівного доступ до ресурсів і влади[8]. Для обґрунтування своїх висновків вони приводять історичний досвід розвитку Північної та Південної Кореї. Проте, тут важливо зауважити з приводу висновків американських професорів, що сьогодні велика та потужна в економічному плані країна КНР за рейтингом багатьох західних установ та організацій займає одно з останніх місць за рівнем свобод своїх громадян, але ця країна зовсім не бідна. Так за рейтингом політичних і громадських свобод відомої громадської організації Freedom House в 2023 році КНР зайняла 191 місце з 210 країн світу, в той час як Україна та Албанія займають відповідно 121 і 89 місця[9], проте ВВП на душу населення в КНР більше ніж в Албанії та Україні. Так в Китаї він складає 19484 дол. США, в Албанії лише 15533 дол., а в Україні ще менше 14289 дол. США (на 2022 рік.)[10]. Тому доцільно все ж вченим не обмежувати свої дослідження тільки політекономічними причинами багатства і відкидати інші.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів.

Висновки багатьох вчених, які наведені вище, звичайно мають певні докази та обґрунтування причин багатства людини та націй, які в той, чи іншій мірі реально діяли та діють в різних країнах і в різні часи. Проте факторів багатства завжди багато і вони, як правило, ні є остаточними і часто взаємопов'язані між собою. Але, де сама головна ланка, яка дає нам можливість розв'язати весь ланцюг проблем з розвитком багатства людини та націй?

Аналіз вище наведених праць свідчить, що вчені в своїх дослідженнях обмежувались історичними, соціальними, політекономічними або географічними підходами. Вони не достатньо використали фундаментальні положення економіки і, перш за все, - фінансів.

В епоху змін, як відомо, змінюється вся наукова парадигма, у тому числі і економічна [11]. У багатьох дослідників змінюються уявлення про класичні закони та принципи, з'являється нове бачення економічних проблем та їх вирішення [12]. У деяких вчених змінюється і уявлення про причини та природу багатства.

Як вже було доведено раніше в основі багатства людини та націй є їх здатність створювати вартість, точніше її збільшувати. Згідно основного закону вартості: вартість зростає в процесі її руху (обміну) на ринкових принципах. Зрозуміло, чим більше і швидше вона обертається, тим швидше, і більше вона зростає[13. с.101]. Тому природньо джерелом багатства є рух (обіг) вартості в економічному середовищі тобто обіг товарів і послуг. В основі обміну (продажу) товарів і послуг на ринкових засадах, як вже було раніше визначено, знаходяться зобов'язання (відповідальність) та довіра суб'єктів ринкових відносин: продавця і покупця[14.с.250]. Довіра та відповідальність, що

формують взаємодопомогу у відношеннях людей в процесі обігу обмеженої корисності, є фундаментальною основою обігу вартості: основним принципом зростання багатства.

Проведений нами аналіз свідчить про те, що збільшення довірчо-відповідальних відносин у суспільстві в XVIII-XIX ст. значно вплинуло на розвиток ринку цінних паперів і, перш за все, на пред'явника[15с.]. На думку В. Зомбарта, кредитні відносини вже в XIX ст. знаходять «свій чистий вираз лише в папері на пред'явника»[16с.113]. По суті поява паперових грошей, як цінних паперів на пред'явника, значно вплинуло на обіг вартості і цей факт стало можливим завдяки розвитку довірчо-відповідальних відносин між всіма громадянами та владою.

Як відомо перші гроші, як письмово зобов'язання на пред'явника, з'явилися ще на початку нашої ери в Китаї [17]. Чому в Китаї? Для цього було ряд причин. По-перше, гроші, як письмові зобов'язання, могли з'явитися там, де вже поширена писемність. Писемність, як відома вперше з'явилася в Китаї біля 6 тисяч років до нашої ери. Поява писемності та її розповсюдження, були важливими умовами виникнення грошей. В той же час, поява та поширення писемності, як унікальної технології передачі інформації, стало найважливішою подією в історії людства. Цю подію можна вважати першою інформаційною революцією в Світі. По-друге, виникнення паперових грошей можна пов'язати також з наявністю технології виготовлення паперу та друку. Ці технології на той час вже існували в Китаї[17]. Проте, широке використання паперових грошей, як боргових зобов'язань, було можливим лише при існуванні довіри та відповідальності серед широких верст населення. Довіра і відповідальність в китайському суспільстві була сформована певними національними та духовно-культурними традиціями, які будувались на ґрунті конфуціанству та даосизму[18]. До речі конфуціанські та даоські канони почали друкувати та розповсюджувати в Китайській імперії вже з 175 року [17.с.72]. Все це впливало на світогляд китайців. Конфуціанство сприяло розвитку китайського колективізму та вірності традиціям. Даосизм наповняв китайців не тільки життєвою енергією, а і внутрішньою свободою. Ці якості позитивно впливали на працездатність населення, створення вартості та її широкого і швидкого обігу за допомогою кредитних зобов'язань: паперових грошей. В цей період розвитку економіки Китай досяг високого рівня, китайці зробили значний крок в рості багатства, культури та науки. Проте імперські амбіції влади і війни у подальшому підірвали стабільність в країні на багато років.

Країни Західної Європи та США почали активно збільшувати обіг вартості в кінці XVII і на початку XVIII ст., на основі широкого використання паперових грошей. Чому в цей період в Європі та США почали широко обертатися паперові гроші? Цьому сприяло ряд причин. Перше, і це головне, християнський світогляд та духовна революція XVI-XVII століть сприяли зміцненню довірчо-відповідальних відносин серед населення західних країн. Друга причина, що сприяла розвитку широкого використання паперових грошей, було поява верстата для друку. Друк грошей, а, перш за все книжок, газет і, насамперед, Біблії сприяло розвитку фінансових відносин. Так почалась друга інформаційна революція, яку можна пов'язати з революцією в фінансових відносинах і ростом багатства народів. Гроші почали швидко обертати вартість між суб'єктами ринку в Європі та США. Віра в Бога та любов в християнському братерстві сприяли дії основного принципу економіки «довіри-відповідальності». Цей факт добре розуміли фінансисти США та Європи, коли робили напис на національних грошових знаках (на американському доларі : «IN GOD WE TRUST», напис на швейцарських франках: «DOMINUS PROVIDEBIT»). Без сумнів реформаторство в духовному життю християн: протестантська етика посилювало розвиток довірчо-відповідальних відносин між населенням, владою та бізнесом в країнах Європи та США.

Кредит, як відомо, завжди був і є одним із інструментів взаємодопомоги між людьми в різних ситуаціях. В північних країнах, де холодний клімат, де обмежені ресурси там виникає більш довіри і відповідальності між громадянами, там швидше поширюються кредитні відносини та частіше виникає необхідність в допомозі один одному. Тому в країнах з прохолодним кліматом швидше рухалась вартість, більше зростало багатство. До речі, перші паперові гроші, як показник та інструмент розвитку кредиту та зростання багатства, вперше з'явилися в північних країнах Європи: Швеції, Норвегії, Голландії, Данії та Англії [17].

В кінці XIX -XX ст. в країнах Європи та США активно формується всі рівні обігу зобов'язань, у тому числі довгострокові зобов'язання на пред'явника та похідні фінансові інструменти. Особливо

широкого розмаху ринок грошових зобов'язань набув в США. В Сполучених Штатах Америки крім державних зобов'язань, акцій та облігацій приватних компаній широко використовувались іпотечні фінансові інструменти на пред'явника, у тому числі, і похідні.[15]. В країнах Європи, як і в США використовувалась іпотека, але, порівняно з американським ринком заставних зобов'язань, її частка була не значна. Проте ринок грошових зобов'язань в європейських державах на той час також був дуже потужним. Все це призвело до значного зростання обігу вартості в багатьох західних країнах і, в наслідок цього, стрімко зросло багатства їх населення. З часом зростало багатства і інших націй. На графіку, що наводить у своєї книзі: «Витоки багатства і нерівності» професор Г. Оед (див. рис.1) ми бачимо різке зростання багатства багатьох країн, яке автор пояснює широким доступом населення до освіти та застосуванням ним отриманих знань в використанні нових технологій [7с.15].

Проте цей висновок у певній мірі вірний, але він не відображає принципи рішення проблеми, що досліджується. Тільки кредит, довіра та відповідальність, що забезпечують потужний обіг вартості, створює багатство, яке дозволяє населенню багатьох країн Європи мати широкий доступ до освіти та забезпечити впровадження нових технологій. Безумовно освіта та технології у свою чергу впливали на світогляд людей, що в свою чергу сприяло розвитку кредитних відносин та росту багатства, але це було вже потім.

Кредит зробив багатою країною США та її мешканців. Розвиток кредитних відносин зробили доступ до сучасної освіти багатьох людей і не тільки громадян Північної Америки. Довірчо-відповідальні відносини між членами американської громади були головним принципом їх багатства, а уже освіта і технології були похідними. Освіта та технології є причини, але не першим джерелом багатства США та інших країн Світу. Без грошей, певного достатку ресурсів, у тому числі; вільного часу, створювати науку, розробляти технології та їх впроваджувати дуже важко, а в широкому плані, і не можливо. Тому американське економічно чудо сталося, перш за все, ні завдяки технічному прогресу, як вважають Коен Стівен та Делонг Бредфорд [6], а завдяки розвинутих кредитних відносин, що прискорює обіг вартості і добробут в країні. Цей факт різкого зростання багатств багатьох держав, що відображено на рис.1, є похідним широкого обігу вартості за допомогою кредитних фінансових інструментів і, перш за все, розвинутих довірчо-відповідальних відносин.

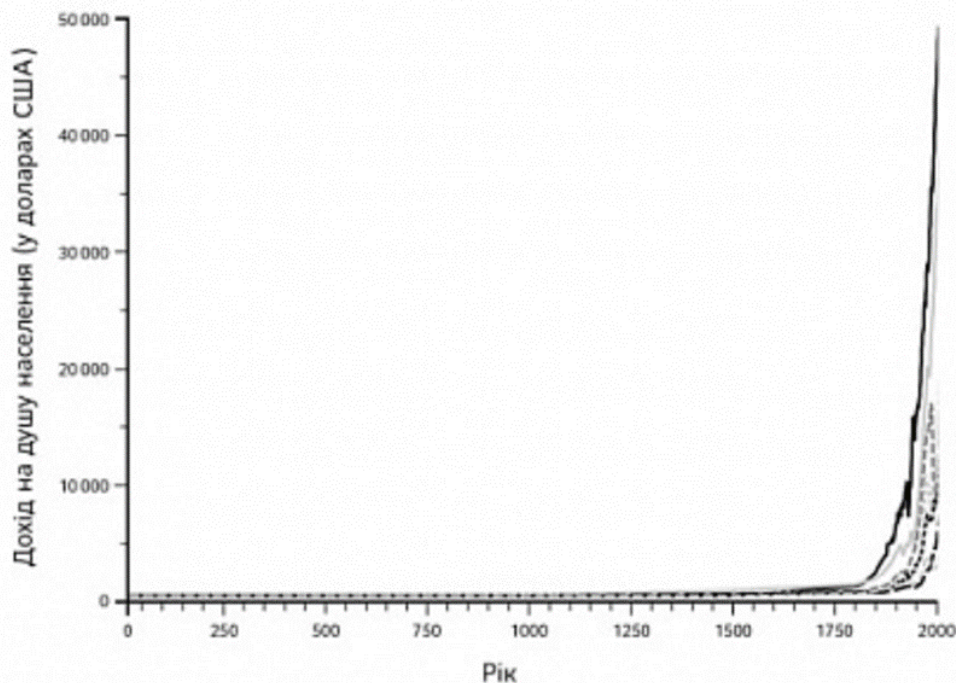


Рис.1. Зростання доходу на душу населення в різних частинах світу

Від чого залежить рівень довірчо-відповідальних відносин в країні. Це складне питання, яке вимагає спеціального всебічного розгляду. Зрозуміло, що довіра, відповідальність і взаємодопомога є проявом світогляду людини, це коли людина не тільки розуміє необхідність бути довірчою і відповідальною, а і відчуває таку необхідність. Довіра та відповідальність формується багатьма факторами: географічними, кліматичними, політичними, національними, сімейними, педагогічними, психологічними, духовними, а також освітою, наявністю ресурсів технологічним прогресом, правовими і моральними нормами, та іншим.

В сучасному Світі найбільш розвинуту систему довірчо-відповідальних відносин мають США та деякі країни Європи та Азії. Сучасний Китай також прагне поширити системи грошових зобов'язань на всіх рінках господарювання, збільшити ВВП на душу населення і за цим показником стати світовим лідером.

Проте в епоху змін приходить усвідомлення, що одного високого показника розміру ВВП на душу населення вже не достатньо, що б бути багатою країною. У людей з'являються не стільки поняття, скільки відчуття того, що не тільки матеріальне, а і інші цінності дуже важливі, насамперед: здоров'є, любиме оточуюче середовище, вільний час для формування у себе сучасного світогляду, творчого натхнення та суспільної добро діяльності тощо.

В період переходу до інформаційної епохи люди починають і більше цінувати відносини з оточуючим їх природним середовищем. У зв'язку з цим в кінці ХХ та на початку ХХІ ст. з'явилися наукові дослідження про вимір багатства населення країн з врахуванням його відповідального відношення до природи[19].

Сьогодні мова іде не тільки про збереження природних ресурсів і сталого економічного розвитку країн в Світі, а, перш за все, настав вже час повернення боргу природі. Збереження та відновлення оточуючого середовища, у тому числі, нормального клімату це вже не тільки критерій багатств націй, але і умови існування людства. В кінці ХХ ст. в багатьох країнах почався громадський рух на захист природи.

В країнах, де населення довірчо-відповідальне відносно до природного середовища, традиційно і інвестується її відновлення. Ярким прикладом такої держави є Японія. В Японії з дитинства у людей виховуються колективізм та відповідальне відношення до природи. З стародавніх часів в багатьох японських сім'ях всі члени родини роблять ритуали (психо-телесні практики) з розвитку довіри та відповідальності до природи, а також один до одного В цієї країні живуть прекрасні народні традиції прояву любові та турботи до оточуючого природного середовища: спостереження за цвітінням сакури, проявів місяця та інші[20].

Японці дуже бережуть флору і фауну своїх островів, не зважаючи на дуже велику щільність проживання. В Японії 68,4% всієї території займають ліси, в західноєвропейських країнах- 30-35%, а в Україні-16,8 [21], проте Японія ліс не експортує, оскільки населення країни дбає про відтворення природи.

Сьогодні людство розуміє, що багатими є те країни, де населення створює не тільки великий ВВП, а і довірчо-відповідальне відношення до природи, піклується про збереження та відтворення оточуючого природного середовища. Крім Японії, до багатих країн, з врахуванням збереження природи, відносять, насамперед, Швецію, Норвегію, Данію, Нідерланди, Австралію, Німеччину, Чехію та Фінляндію.[22].

Україна в рейтингу багатих країн займає 120 місце по ВВП на душу населення із 199 країн Світу[9], а за індексом екологічної ефективності 95 із 178 [20]. Відносно низький рейтинг країни за багатством обумовлено і низьким рівнем довіри та відповідальності в українському суспільстві. В країні на протязі багатьох років зберігається відносно низький рівень кредитування населення банками, що є важливим показником довірчо-відповідального суспільства. Так, наприклад, в 2021 році частка споживчого кредитування в загальному судному портфелі банків в Україні склала 15%, в той час, як в Казахстані та Азербайджані вона склала відповідно 33% і 27%[23].

Звичайно країни, де існує довіра і відповідальність між населенням, бізнесом та владою, мають потужні кредитні ринки, внутрішні і зовнішні інвестиції. В цих країнах, як правило, широко обертаються різні фінансові інструменти, у тому числі і похідні. Україна на жаль за останні 20 років не збільшила свій інвестиційний клімат і навіть інвестиційну привабливість по прямим іноземним інвестиціям (див. Рис.2) [24].

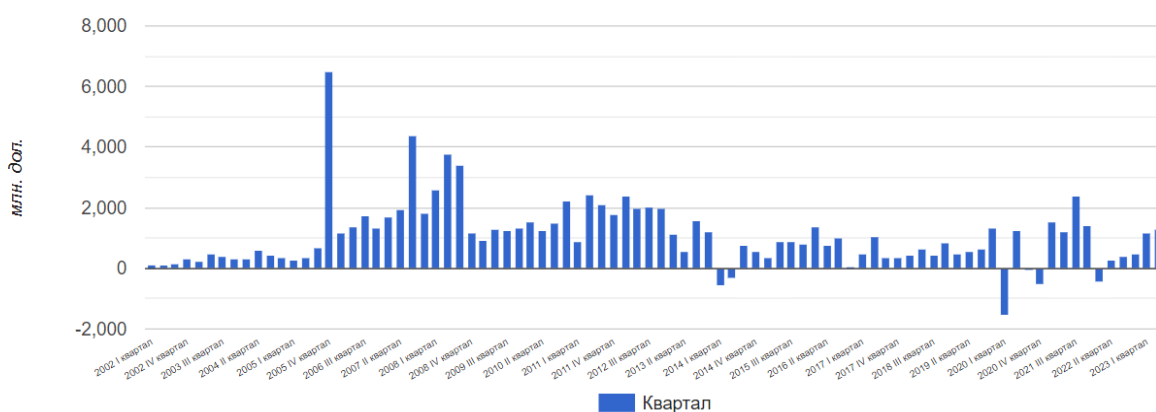


Рис.2. Графік зміни прямих іноземних інвестицій з 2002 по 2023 рр в Україні

В Україні система грошових зобов'язань дуже слабо розвинута порівняно з іншими країнами Європи. В країні слабо працюють навіть перший та другий рівні обігу зобов'язань. Порівняно вузька діяльність на третьому та четвертому рівнях руху фінансових зобов'язань.

Корупція: зрощення бізнеса з владою, відсутність контролю та відповідальності за стан соціально-економічних відносин: якості продуктів і ліків, оточуючого природного середовища: повітря, землі та водойм стало проявом слабкості дії принципу: «довіри та відповідальності». Російська військова агресія, стала наслідком не тільки за відсутності потужної економіки та військової могутності в Україні, а, насамперед,- довіри та відповідальності в українському соціумі на протязі 30 років, які повинні були всебічно зміцнити країну та стати першоджерелом її безпеки. Російська влада ніколи б не наважилась здійснити агресію на державу, яка б була зміцнена в економічному та військовому плані довірою та відповідальністю своїх громадян і, перш за все, відповідальністю української влади.

Проте в Україні за останні 20 років були й певні надбання; була побудована найкраща сучасна банківська система, яка значно прискорила обіг вартості в країні. Це сталось завдяки використанню сучасних цифрових технологій, які будуються на довірі та відповідальності. Дивно, але в Україні бив приклад того, як інформаційні технології, що запровадили бізнесмени і фахівці, поступово почали впливати на людей, і перш за все, молодь. Вона швидко оволодівала не тільки технологіями інтернет, а і сучасними кредитними відносинами.

Авангардом інформаційно- цифрових технологій в українській економіці на початку 2000 років, став ПриватБанк. Завдяки сучасним банківським технологіям в Україні, де є дуже слабе виробництво вартості (відносно розміру території України та кількості її населення), в країні вдалось запобігти зубожінню широких верств населення.

В період великомасштабного нападу Росії на Україну та ведення Росією тривалої війни, українська банківська система нормально забезпечує життєдіяльність населення. Навіть у перші два місяця великомасштабної агресії ворога, коли люди були у жаху, розгублені, були великі втрати та пошкодження виробництва та інфраструктури держави, банківська система швидко обертала вартість та сприяло не допущенню голоду і холоду в країні. Без сумнівів, банківська система, як і вся українська економіка без світової допомоги і, перш за все, західних країн, не змогла б так ефективно спрацювати. Проте сучасні фінансові технології (FinTech), які були розроблені та впроваджені українськими фахівцями та бізнесменами, робили і зараз роблять Україну потужніше.

Як що міркувати стратегічно, то людство вступає в нову епоху, яка пов'язана з широким використанням цифрових технологій у всьому Світі і, в тому числі, в економіці. Інформаційна економіка на основі цифрових технологій вже впливає на господарські відносини, робить їх надзвичайно довірчими і, як не дивно, і більш відповідальними. Ми спостерігаємо що з часом змінюється свідомість людей, фахівці створюють цифрові технології, в той же час, ми бачимо і як населення країн, де впроваджені сучасні технології змінюється з самого дитинства. Багато людей не тільки почали широко використовувати інформаційні технології в різних сферах свого життя, а і стали більш довірливими, та

уважними один до одного та до природи. Це дивний факт, як його пояснити? Можливо занурення в світ цифрових технологій, інтерактивні контакти в мережах інтернету створюють свого рідну єдність багатьох людей на величезному просторі нашої планети. Така єдність, як це не дивно, породжує у людини відчуття взаємозалежності та довіри.

Наші дослідження вказують, що у населення Землі за останні роки значно зростає довіра в економічних та інших соціальних відносинах. В XXI ст. багато людей почало використовувати в фінансових відносинах віртуальні гроші: різні криптовалюти, які обертаються без будь яких зобов'язань емітентів. В деяких країнах, насамперед розвинутих: Японії, Швеції, Німеччині та інших, криптовалюта є законним, повноцінним засобом обігу вартості. Ця практика сьогодні змінює, сформовану в кінці XX ст., всю фінансову парадигму про обіг грошових зобов'язань. По суті справи, з наукової точки зору, тут мова може йти про певну трансформацію, так званої, «системи грошових зобов'язань» у «систему грошової довіри».

Тут у читачеві може з'явитися думка, що в сучасному світі є люди («ціфротехнократи»), які не тільки створили цифрові технології та певний віртуальний мір, а і можуть впливати на нього, у тому числі і на обіг віртуальних криптовалют. Звичайно цей вплив може бути різний і важко сьогодні визначити вченим в якій мірі він буде позитивний або негативний. Здається тут ризики великі, проте в перехідну епоху все дуже швидко змінюється: свідомість людей і технології. Це перша проблема. Друга проблема: наскільки можливо та доцільно обмежувати діяльність «ціфротехнократів»? Це дуже важливі питання, на яке людство мусить дати собі відповідь у найближчий час.

Ці проблеми потребують подальших наукових досліджень і з цим погоджуються вчені [25], але, що стосується багатства людства, то зрозуміло: воно буде в епоху змін продовжувати зростати, як у матеріальному так і нематеріальному плані. Тут вже ні якого дива нема, тут просто все пояснюється основними законами економіки та фінансів[23]. Стрімке зростання ВВП в країнах Світу в останні десятиліття (Див.Рис.1) здійснюється на основі поширення дії принципу довіри-відповідальності та впровадження інформаційних технологій, які прискорюють обіг вартості за допомогою різних фінансових інструментів та їх похідних. Як що після другої інформаційної революції, були широко застосованні паперові гроші та інші грошові зобов'язання на пред'явника, то це дало можливість одягнути, нагодувати та обігріти мільярди людей, надати їм широкий доступ до освіти та медичних послуг. Цифрові же технології вже значно змінюють людей і все суспільство. Цифрові технології, як похідні третьої інформаційної революції, з часом забезпечать суспільства багатством нового виміру, що значно підвищить якість людського життя.

Проте перехід від індустріальної до інформаційної епохи буде не простим для людства, як любий епохальний перехід. В епоху, так званих, «змін» відбуваються трансформації не тільки свідомості людини та боротьба світоглядів, а і зміни навіть на природному рівні[11;26]. Сьогодні це вже має різні реальні прояви, у тому числі, небезпечні для людей: епідемії та пандемії, конфлікти та війни, інфляції та безробіття, зміни клімату та знищення природи.

Чого чекати ще в «епоху змін»? В цифровому інформаційному середовищі людина з фізичного боку більш роз'єднана, з іншого боку вона багато часу контактує в мережі інтернету. Вона, якимсь чином, починає більше відчувати довіру, відповідальність та необхідність взаємодопомоги. Цей феномен з формування світогляду людини в інформаційну епоху дає нам надію на певні зміни в Україні, та у всьому Світі, на покращення життя людства.

Висновки. Проблеми зростання багатства були, є і будуть актуальними. З часом у вчених буде змінюватися уява про суть багатства та його вимір[19], фактори та умови його зростання. Сьогодні приходить усвідомлення того, що багаті країни не тільки ті, де населення створює великий ВВП, а де воно зберігає та оновлює природні ресурси та оточуюче природне середовище.

В різні часи причин багатства було багато, є і буде багато, і вони, як свідчать роботи вчених [2-8], завжди пов'язані між собою. Проте природа багатства залишається одна.

Дослідження з використанням закону вартості та фундаментальних положень теорії фінансів [13] вказують, що природа багатства є прагнення людей до створення та обігу вартості з метою задоволення своїх потреб і потреб природи. Довіра і відповідальність є принципами багатства. Довіра і відповідальність є проявом світогляду людини, який формується багатьма факторами: географічними, кліматичними, політичними, національними, сімейними, педагогічними, психологічними, духовними, а

також освітою, наявністю природних ресурсів, технологічним прогресом, правовими і моральними нормами, та іншим.

В період переходу до інформаційної епохи, який вже почався, змінюються світогляд населення країн світу та світова наукова парадигма [11], що створює для вчених новий фундамент для досліджень проблем розвитку багатства. Світова фінансова практика вже з початку ХХІ ст. змінює, сформовану в кінці ХХ століття, всю фінансову парадигму про обіг грошових зобов'язань. По суті справи, з наукової точки зору, тут мова може йти про подальші дослідження принципів довіри та відповідальності у відношеннях людей при використанні FinTech у процесі зростання їх багатства

Джерела та література:

1. Булгаков С.: Філософія господарства. Твори. в 2 том.-Т. 1. М : Наука, 1993. 262 с.
2. Marshall, Alfred (1920). Principles of Economics (Revised ed.). London: Macmillan; reprinted by Prometheus Books. ISBN 1-57392-140-8.
3. Smith, A., 1976, The Wealth of Nations edited by R. H. Campbell and A. S. Skinner, The Glasgow edition of the Works and Correspondence of Adam Smith, vol. 2b, p. 678.
4. Вебер Макс. Протестантська етика і дух капіталізму. К.: Основи, 1994. 261 с.
5. Brentano, Luid. Ethics and Economics in History. 1901.
6. Коен С., Делонг Б. Американське економічне диво і Александер Гамільтон. К : Наш формат, 2023. 192с.
7. Оед Г. Подорож людства. Витоки багатства і нерівності. К : Наш формат, 2023. 272с.
8. Аджемоглу Д., Джеймс Р. Чому нації занепадають. Походження влади, багатства і бідності. -К: Наш формат, 2022. 440с.
9. Список країн за ВВП на душу населення. URL: <http://surl.li/afipw>
10. Рейтинг країн світу за рівнем свободи людини. URL: <http://surl.li/rmjcs>
11. Евтух О.. Інформаційна епоха та інновація економічних знань. Економіка: новий аспект: монографія. Луцьк: : Волинська обласна друкарня, 2007 С.9-46.
12. Евтух О. Економіка: новий аспект: монографія. Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2007. 300с
13. Евтух О. Теорія вартості сучасний дискурс. Економіка: новий аспект: монографія Луцьк: : Волинська обласна друкарня, 2007 С. 69-111.
14. Евтух О. Система обігу зобов'язань та синергетичне зростання багатства. Економіка: новий аспект: монографія Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2007 С. 249-296.
15. Евтух О. Кредит, як соціально-економічно явище. Економіка: новий аспект: монографія / Евтух А. Т.-Луцьк: Волинська обласна типографія, 2007. С. 210-248
16. Sombart W. The Jews and Modern Capitalism, 2001. 198с.
17. Мойсеев С.Р. Історія центральних банків та паперових грошей. М.: Віче, 2015. 536 с. URL: https://www.cbr.ru/Content/Document/File/19797/history_central_banks.pdf.
18. Спешнев Н.О. Китайці: особливості національної психології: монографія. КАРО, 2011. 336
19. Dixon, J., Bekkes J., Hamilton, K., Kant, A., Lutz, E., Pedzhiola C., Xu J. A new look at the wealth of nations. Indicators of ecologic development, 2000. 175 с.
20. Пронников В.А., Ладанов І.Д., Японці. Етнопсихологічні описи. Наука. Головна редакція східної літератури, 1983. 270 с.
21. Список країн за площею лісів. URL: <http://surl.li/rmjsj>
22. Список країн за індексом екологічної ефективності. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
23. Обсяги споживчого кредитування в Казахстані. URL: <https://take-profit.org/statistics/consumer-credit/kazakhstan/>
24. Графік зміни прямих іноземних інвестицій з 2002 по 2023 рр. URL: <https://bankchart.com.ua/>
25. Кричевська Т. О. Довіра у грошово-кредитній сфері: логіко-історичне дослідження: монографія/ Кричевська Т. О НАНГ України, ДУ «Ін-т. екон. та прогнозув. НАН України. К, 2020-504 с.
26. Сан Чі. Здоров'я людини в епоху змін: шляхи подолання кризи. Луцьк: ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2018. 116с.

References:

1. Bulhakov S (1993) Fylosofyia khoziaistva [The philosophy of Business] M, Science 262 P.
2. Marshall, Alfred (1920). Principles of Economics (Revised ed.). London: Macmillan; reprinted by Prometheus Books. ISBN 1-57392-140-8. [In English].

3. Smith, A., 1976, The Wealth of Nations edited by R. H. Campbell and A. S. Skinner, The Glasgow edition of the Works and Correspondence of Adam Smith, vol. 2b, p. 678. [In English]
4. Veber M. (2021) Protestantska etyka i dukh kapytalizma. [The Protestant Ethics and Capitalism Spirit] - K, Osnovy ,1994 .261 P. [In Ukrainian]
5. Brentano, Luid. (1901). Ethics and Economics in History. [In English]
6. Koen S., Delonh B. (2023) Amerykanske ekonomichne dyvo i Aleksander Hamilton. [American Economic Miracle and Alexander Hamilton] K, Nash Format. 192 P. [In Ukrainian]
7. Oded H. (2023) Podorozh liudstva. Vytoky bahatstva i nerivnosti. [The Way of Humankind. Reasons of Wealth and Inequality]. K, Nash Format. 272 P. [In Ukrainian]
8. Adzhemohlu D. Dzheims R. (2022) Chomu natsii zanepadaiut. Pokhodzhennia vlady, bahatstva i bidnosti. [Why Nations fall. The Roots of Power, Wealth and Poverty]. K: Nash Format 440 P. [In Ukrainian]
9. Spysok krajyn po VVP (PPS) na dushu naselennia. Available at: <http://surl.li/afipw> [In Ukrainian]
- 10 Reitynh stran myra po urovniu svobody cheloveka. Available at: <http://surl.li/rmjcs> [In Ukrainian]
11. Evtukh O. (2007) Ynformatsijn epokha I innovatsiia ekonomichnykh znan Ekonomika: novyi aspekt. [Theory of Value. Economics: New Aspects] .Lutsk, Volynska oblasna drukarnia P. 9-46.
12. Evtukh O. (2007) Ekonomika: novyi aspekt.. [Theory of Value. Economics: New Aspects] Lutsk, Volynska oblasna drukarnia 300 P.
13. Evtukh O. (2007) Teoryia vartosti: suchasnyi dyskurs. Ekonomika: novyj aspekt. [Theory of Value. Economics: New Aspects] Lutsk, Volynska oblasna drukarnia P. 69-111.
14. Evtukh A. (2007) Systema obihu zobov'yazan' ta synerhetychne zrostannya bahatstva. Ekonomika: novyj aspekt. [System of Turnover and the Wealth Growth. Economics: New Aspects]. Lutsk, Volynska oblasna drukarnia P. 249-296.
15. Evtukh O. (2007) Kredyt, yak sotsialno-ekonomichno yavyshe. Ekonomika: novyj aspekt [Credit as Social and Economic Matter: New Aspects]. Lutsk, Volynska oblasna drukarnia P.210-248 [In Ukrainian]
16. Sombart W. The Jews and Modern Capitalism, 2001.198c. [In English]
17. Mojsejev, S.R. (2015), Istorija central'nyh bankiv ta paperovyh groshej, Viche, M., 536 p.. Available at: https://www.cbr.ru/Content/Document/File/19797/history_central_banks.pdf
18. Speshnyev, N.O. Kytaytsy: osoblyvosti natsional'noyi psykhologii: monohrafiya. [Chinese: features of national psychology] . KARO. 336 P.
- 19 Dixon, J., Bekkes J., Hamilton, K., Kant, A., Lutz, E., Pedzhiola C., Xu J. (2000). A new look at the wealth of nations. Indicators of ecologic development, 175 p. [In English]
- 20 Pronnykov V.A., Ladanov Y.D. (1983) Etnopsykhologichni opysy. Nauka. Holovna redaktsiya skhidnoi literatury. 270 P .
21. Spysok krayin za ploshcheyu lisiv. Available at: <https://nonews.co/directory/lists/countries/forest-area>. [In Ukrainian]
22. Spysok krain za indeksom ekolohichnoi efektyvnosti. Available at <https://uk.wikipedia.org/wiki>. [In Ukrainian]
23. Obsyahy spozhyvchoho kredyтування v Kazakhstani. Available at: <https://take-profit.org/statistics/consumer-credit/kazakhstan/>
24. Hrafik zminy priamykh inozemnykh investytsii z 2002 po 2023 rr. Available at: <https://bankchart.com.ua/> [In Ukrainian]
25. Krychevska T. O. (2020) Dovira u hroshovo-kredytnii sferi: lohiko-istorychne doslidzhennia: monohrafiia [Trust in the monetary sphere: a logical-historical study]. K: DU «In-t. ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrainy 272 P. [In Ukrainian]
26. San Chy. (2018) Zdorov'ya lyudyny v epokhu zmin: shlyakhy podolannya kryzy. [The Human Health during Changes. The Ways to Overcome the Crisis] - Lutsk, Volynska oblasna drukarnia 116 p.

Стаття надійшла до редакції 17.01.2024 р.